BEHOEFTEPEILING WERKENDEN MET EEN CHRONISCHE ZIEKTE

Bijlage 1
Inventarisatie behoeften van werkenden met een chronisch ziekte:
Resultaten van de vragenlijststudie

November 2014

innovation for life

BEHOEFTEPEILING CHRONISCH ZIEKEN EN WERK

Rapportage voor	Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) Directie Publieke Gezondheid (PG) Wilhelmina van Pruisenweg 52 2595 AN Den Haag
Datum	November 2014
Projectnummer	R11502/060.11989.01.05
Auteurs	Fenna Leijten Tanja de Jong Romy Steenbeek

Inhoudsopgave

1 Selectie en respons

1.1 Selectie deelnemers

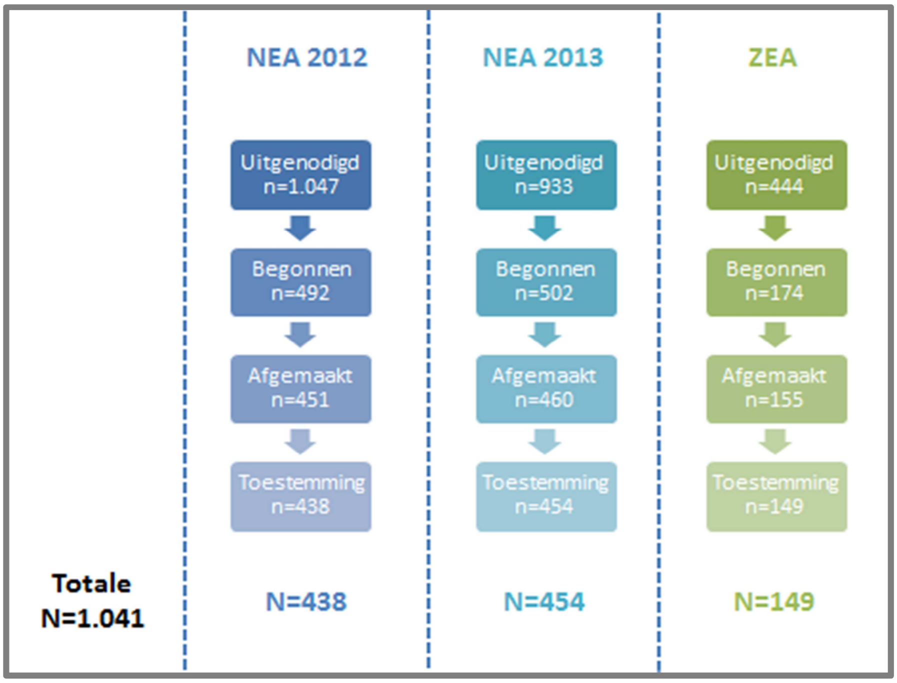
Deelnemers aan de Nederlandse Enquête Arbeidsomstandigheden (NEA) (2012 en 2013) en aan de Zelfstandige Enquête Arbeid (ZEA) (2012) zijn benaderd voor deelname aan het vragenlijstonderzoek 'behoeften van werkenden met een chronische ziekte' wanneer zij:

- de NEA/ZEA vragenlijst volledig af hebben gemaakt;
- toestemming hebben gegeven om benaderd te worden voor vervolg onderzoek;
- een geldig mailadres op hebben gegeven;
- aan hebben gegeven dat zij een gezondheidsprobleem hebben; en
- lichte of sterke belemmeringen op het werk ervaren door dit gezondheidsprobleem.

1.2 Respons

Zie **FIGUUR 1** voor een overzicht van de respons en de uiteindelijk gerealiseerde steekproef waarop deze rapportage gebaseerd is. Bovenaan staat hoeveel respondenten van de NEA en ZEA uitgenodigd zijn, op basis van de bovengenoemde selectiecriteria. Van de respondenten die de vragenlijst helemaal in hebben gevuld zijn alleen de respondenten die toestemming hebben gegeven voor het gebruik van hun antwoorden voor onderzoeksdoeleinden geïncludeerd. De respons van de NEA 2012 was 43,1%, van de NEA 2013 was dit 49,3% en van de ZEA was dit 34,9%.[1]

FIGUUR 1: Respons van de drie vragenlijsten

[1] Respons = aantal respondenten dat de vragenlijst heeft ingevuld / aantal die is uitgenodigd.

Van de originele NEA 2012 deelnemers is 45,4% vrouw, van NEA 2012 respondenten op de nieuwe vragenlijst is 44,7% vrouw. Van de originele NEA 2013 steekproef is 46,2% vrouw, van de gerealiseerde NEA 2013 respondenten op de nieuwe vragenlijst zijn dit er 46,9%.
Van de originele NEA 2012 steekproef is de respons op de nieuwe vragenlijst van de mannen iets hoger dan van de vrouwen; in de NEA 2013 steekproef is dit het omgekeerde en ligt de respons van vrouwen iets hoger. Van de originele ZEA deelnemers is 47,0% vrouw, van de ZEA respondenten op de nieuwe vragenlijst is 38,9% vrouw; hier ligt de respons van de mannen hoger dan die van de vrouwen die zijn uitgenodigd.
De gemiddelde leeftijd van de originele NEA 2012 deelnemers is 48 jaar in 2014 (was 46 in 2012), en van degenen die de nieuwe vragenlijst hebben ingevuld is dit 50 jaar in 2014. Van de originele NEA 2013 deelnemers is de gemiddelde leeftijd 47 jaar in 2014 (was 46 in 2013), van de respondenten op de nieuwe vragenlijst is de gemiddelde leeftijd 49 jaar in 2014. De originele ZEA deelnemers hebben een gemiddelde leeftijd van 53 jaar in 2014 (was 51 in 2012), en de gemiddelde leeftijd van de respondenten op de nieuwe vragenlijst is 54 jaar in 2014.
Concluderend stellen wij dat er bij de NEA geen selectieve respons is wat betreft geslacht, maar dat dit bij de ZEA wel mee heeft gespeeld, er hebben meer mannen dan vrouwen deelgenomen. Wat betreft leeftijd zijn er kleine verschillen: de gemiddelde leeftijd van de respondenten van de nieuwe vragenlijst is iets hoger dan bij de originele NEA en ZEA.

2 Omschrijving van de steekproef

2.1 Demografische- en werkkenmerken

In **TABEL 1** staan enkele demografische kenmerken van de totale steekproef en voor de NEA en ZEA apart. In beide steekproeven zitten meer mannen dan vrouwen. De ZEA respondenten waren gemiddeld ouder dan de NEA respondenten.

TABEL 1: Demografische kenmerken

		Totale steekproef n=1041		NEA n=892		ZEA n=149	
Geslacht	Vrouw	46,0%	(n=479)	45,9%	(n=409)	47,0%	(n=70)
	Man	54,0%	(n=562)	54,1%	(n=483)	53,0%	(n=79)
Leeftijd		gem=50	(SD=11)	gem=49	(SD=10)	gem=54	(SD=10)

Van de NEA respondenten, die in 2012 en 2013 werknemer waren, was dit voor ongeveer 85% nu nog het geval. De overige NEA respondenten waren op moment van de vragenlijst werkzaam als zelfstandige, werkloos, arbeidsongeschikt, met (vroeg)pensioen, of overig (zie **TABEL 2**).
Van de ZEA 2012 respondenten is nog ongeveer 77% voornamelijk werkzaam als zelfstandige. Een deel van de ZEA respondenten is als werknemer gaan werken (in totaal 9,4% van de ZEA steekproef), en anderen zijn werkloos of arbeidsongeschikt geworden of met (vroeg)pensioen gegaan.
Zie **TABEL 2** voor een overzicht van de werksituatie van de totale steekproef, de NEA en de ZEA respondenten.

TABEL 2: Werksituatie

Werksituatie	Totale steekproef n=1041		NEA n=892		ZEA n=149	
Eén betaalde baan als **werknemer**	71,5%	(n=744)	82,3%	(n=734)	6,7%	(n=10)
Meerdere betaalde banen als **werknemer**	3,7%	(n=38)	3,8%	(n=34)	2,7%	(n=4)
Werkzaam als **zelfstandige**	12,7%	(n=132)	1,9%	(n=17)	77,2%	(n=115)
Werkloos	3,8%	(n=40)	4,0%	(n=36)	2,7%	(n=4)
Arbeidsongeschikt	4,1%	(n=43)	3,9%	(n=35)	5,4%	(n=8)
VUT/pre**pensioen**	1,5%	(n=16)	1,6%	(n=14)	1,5%	(n=2)
Pensioen/functioneel leeftijdsontslag	1,8%	(n=19)	1,6%	(n=14)	3,4%	(n=5)
Schoolgaand/opleiding aan het volgen (**overig**)	0,6%	(n=6)	0,7%	(n=6)	0,0%	(n=0)
Huisvrouw/man (**overig**)	0,3%	(n=3)	0,2%	(n=2)	0,7%	(n=1)

De respondenten uit de NEA werken gemiddeld 32 uur per week, de ZEA respondenten gemiddeld 39 uur. Het overgrote deel van de werknemers heeft een vast contract. Zie **TABEL 3** voor informatie over de werkkenmerken van de steekproeven.

TABEL 3: Werkkenmerken

	n	NEA (werknemers) n=768		ZEA (zelfstandigen) n=115	
Omvang dienstverband		gem=32	(SD=9)	gem=39	(SD=14)
Aard dienstverband	Vast	88,4%	(n=691)	-	
	Tijdelijk (uitzicht vast)	3,1%	(n=24)	-	
	Tijdelijk (bepaalde tijd)	3,5%	(n=27)	-	
	Uitzend	1,4%	(n=11)	-	
	Oproep/inval	1,2%	(n=9)	-	
	Wet Sociale Werkvoorziening	0,8%	(n=6)	-	
Aantal medewerkers	1-4	3,8%	(n=30)	-	
	5-9	5,0%	(n=39)	-	
	10-49	25,4%	(n=199)	-	
	50-99	10,6%	(n=830)	-	
	100-499	22,9%	(n=179)	-	
	500-999	7,2%	(n=56)	-	
	+1000	23,3%	(n=182)	-	
Personen in dienst	Geen	-		68,9%	(n=91)
	1-4	-		9,8%	(n=13)
	5-9	-		4,5%	(n=6)
	10-49	-		3,0%	(n=4)
	50-99	-		0,8%	(n=1)

In deze rapportage gebruiken we voor de uitsplitsing van de werksituatie antwoorden op de nieuwe vragenlijst, en *niet* de NEA-ZEA indeling. Hierbij groeperen we respondenten in *werknemers* (één óf meerdere betaalde banen) en *zelfstandigen*.

2.2 Gezondheid en belemmeringen

Het meest voorkomende gezondheidsprobleem in de gehele steekproef is klachten van het bewegingsapparaat (armen of handen, benen of voeten en rug of nek), gevolgd door problemen met zien en migraines of ernstige hoofdpijn (**TABEL 4**). Om te achterhalen of de prevalentie van de gezondheidsproblemen verschilt tussen zelfstandigen en werknemers gebruiken we een Chi-kwadraat toets. Hieruit blijkt dat bij zelfstandigen problemen met benen of voeten vaker voorkomen dan bij werknemers, terwijl psychische problemen en levensbedreigende ziekten vaker voorkomen bij werknemers (statistisch significante verschillen op p<0.10 niveau).

Personen met een levensbedreigende ziekte of bewegingsapparaat klachten ervaren het vaakst belemmeringen op het werk door hun aandoening/ziekte. Personen met een levensbedreigende ziekte en personen met psychische problemen ervaren het vaakst dat zij *sterk* belemmerd worden. Wanneer we werknemers met zelfstandigen vergelijken zien we dat werknemers zich vaker belemmerd voelen op het werk door hart- en vaatziekten, suikerziekte en problemen met gehoor dan zelfstandigen met deze gezondheidsproblemen. Omdat alle deelnemers zijn geselecteerd op basis van het hebben van een gezondheidsprobleem in de NEA of ZEA 2012-2013 vragenlijst, zijn er weinig respondenten die bij deze meting geen gezondheidsprobleem hebben, maar ongeveer 5%. Van de respondenten op de nieuwe vragenlijst heeft bijna 59% een gezondheidsprobleem waarvan zij een (lichte of sterke) belemmering op het werk ervaren.

TABEL 4: Prevalentie en mate van ervaren belemmering door gezondheidsproblemen (n=1041)[2]

Chronische ziekte	Prevalentie binnen de onderzoeksgroep	Mate van belemmering per chronische ziekte		
		Geen	Licht	Sterk
Problemen met armen of handen	40,0%	24,8%	59,4%	15,8%
Problemen met benen of voeten	36,2%	31,0%	51,5%	17,5%
Problemen met rug of nek	55,3%	24,8%	60,9%	14,3%
Migraines of ernstige hoofdpijn	21,8%	31,7%	54,6%	13,7%
Hart- en vaatziekte	13,4%	41,4%	44,3%	14,3%
Astma, bronchitis, emfyseem	13,5%	48,2%	43,3%	8,5%
Maag- of darmstoornissen	13,5%	48,5%	43,6%	7,9%
Suikerziekte	6,2%	60,0%	33,8%	6,2%
Ernstige huidziekte	5,0%	51,9%	42,3%	5,8%
Psychische problemen	18,4%	27,6%	49,0%	23,4%
Problemen met gehoor	17,0%	45,2%	43,5%	11,3%
Epilepsie	0,3%	33,3%	66,7%	0,0%
Levensbedreigende ziekte	3,7%	23,7%	50,0%	26,3%
Problemen met zien	21,9%	55,7%	39,9%	4,4%
Overig	14,4%	14,7%	46,0%	39,3%
Eén of meerdere aandoening(en)	95,1%			
Aandoening en huidige belemmering	58,6%			

Noot: Chi-kwadraat vergelijking tussen werknemers (N=782) en zelfstandigen (n=132); N=914.
Komt vaker bij zelfstandigen voor dan bij werknemers;
komt vaker bij werknemers voor dan bij zelfstandigen.

[2] Totale steekproef (onafhankelijk van werkstatus).

Prevalentie = hoe vaak dit gezondheidsprobleem voorkomt, meerdere antwoorden per respondent mogelijk.

3 Maatregelen

3.1 Algemeen beeld

Met de vragenlijst is nagegaan welke maatregelen *aanwezig* zijn, of deze *helpen/effectief zijn* en wat de *behoefte* is aan maatregelen, zie **TABEL A** in de bijlagen voor een totaaloverzicht. De maatregelen die voorgelegd zijn kunnen ingedeeld worden in aanpassingen van de werkplek, werkomstandigheden en werkzaamheden, informatievoorziening en gesprekken. In **TABEL 5** hieronder staan de vijf maatregelen die het meest voorkomen en waar de meeste behoefte aan is. Bij de maatregelen die het meest voorkomen staat ook of deze helpen volgens de respondenten. Deze bevindingen zijn gebaseerd op de gehele groep die gezondheidsproblemen ervaart.

TABEL 5: Top vijf maatregelen op het werk (n=922)[3]

	Maatregelen…				
	…die het **vaakst** genomen worden:		*Helpt bij:*	…waar de meeste **behoefte** aan is (niet gehad wel nodig):	
1a.	Gesprek met leidinggevende	(46%)	*56%*	Vermindering van de werkdruk	(31%)
1b.	Gesprek met collega's	(42%)	*66%*		
1c.	Gesprek met bedrijfsarts	(40%)	*56%*		
2.	Meer vrijheid en autonomie	(30%)	*54%*	Coaching op het werk over werken met een ziekte	(22%)
3.	Flexibele werktijden	(27%)	*82%*	Informatie op het werk over werken met een ziekte	(21%)
4.	Minder werkuren	(23%)	*80%*	Lagere taakeisen	(21%)
5.	Verandering in de soort werktaken	(23%)	*79%*	(Extra) pauzes	(17%)
				Klimatologische aanpassingen (bijv. temperatuur, luchtvochtigheid, stof)	(17%)

Vooral flexibele werktijden, minder werkuren en verandering in de soort werktaken zijn veel voorkomende maatregelen die ook als effectief beschouwd worden.
Veel respondenten geven aan dat zij graag een vermindering in werkdruk willen, dit wordt dan ook door degenen die wél deze aanpassing hebben (20%) als het meest effectief beschouwd (86% binnen deze groep). Ditzelfde geldt voor lagere taakeisen (komt bij 21% voor, waarvan 79% aangeeft dat het helpt).
Van de personen die aangeven behoefte te hebben aan een vermindering van de werkdruk, hebben maar 13% de aanpassing 'verandering in de soort werktaken', terwijl dit bij mensen zonder deze behoefte 28% is. De groep personen die de behoefte heeft aan vermindering van de werkdruk geeft ook minder vaak aan dat zij minder uren zijn gaan werken (20%) en flexibele werktijden hebben (24%) vergeleken met de groep die geen behoefte heeft aan

[3] Dit zijn respondenten die op moment van de vragenlijst een gezondheidsprobleem hebben en die weleens belemmert zijn hierdoor op het werk (n=922).

vermindering van de werkdruk (waarvan respectievelijk 25% en 29% deze maatregelen heeft).

Om meer inzicht te verkrijgen in het belang van werkdruk en dit in een bredere context te zien is er naar de ervaren werkdruk en tijdsdruk in de originele NEA 2012 en 2013 vragenlijsten gekeken (zie **TABEL C** in de bijlagen). De gemiddelde ervaren tijdsdruk is 2,14 op een schaal van 1 'nee' tot 3 'ja, regelmatig' (standaarddeviatie (SD) = 0,64). Het gemiddelde van de vraag of mensen hoge taakeisen ervaren is 2,29 op een schaal van 1 'nooit' tot 4 'altijd' (SD = 0,64). Wanneer we kijken naar werkenden die geen aandoening hebben is de gemiddelde ervaren tijdsdruk ongeveer hetzelfde als bij de hele groep, namelijk 2,13 (SD = 0,64), ditzelfde geldt voor de ervaren hoge taakeisen (gemiddelde = 2,27, SD = 0,62). Voor werkenden met een aandoening die niet belemmert op het werk zijn de ervaren tijdsdruk en taakeisen ook ongeveer gelijk aan de score van de gehele groep, respectievelijk gemiddeld 2,14 (SD = 0,65) en 2,28 (SD = 0,64). Daarentegen geven werkenden met een aandoening die belemmert op het werk vaker een ervaren tijdsdruk aan, met een gemiddelde van 2,22 (SD = 0,65). Hiernaast geven zij ook hogere ervaren taakeisen aan, met een gemiddelde van 2,39 (SD = 0,67).

Uit **TABEL 5** is ook af te lezen dat er behoefte is aan coaching en informatie op het werk over werken met een ziekte. In **TABEL 6** staat meer detailinformatie over de wensen en acties die werkenden ondernemen om informatie te verkrijgen. Hieruit blijkt dat bijna driekwart van de respondenten met een gezondheidsprobleem informatie heeft gezocht of ontvangen over de omgang hiermee. Ook is ongeveer twee derde van de respondenten op de hoogte van de invloed van de ziekte op het werk en het werk op de ziekte. De 10% die niet op de hoogte is van de invloed van ziekte op het werk en de 15% die niet op de hoogte is van de invloed van werk op de ziekte zullen minder goed om kunnen gaan met gezondheidsklachten in relatie tot werk.
Personen die aangeven wel of geen behoefte te hebben aan coaching en/of informatie over omgaan met de ziekte (**TABEL 5**) verschillen niet van elkaar in de mate waarin zij informatie hebben gezocht of ontvangen (domein 1, **TABEL 6**). Wel zien we dat degenen die behoefte hebben aan coaching en/of informatie over omgaan met de ziekte minder vaak van mening zijn dat werk en ziekte geen invloed hebben op elkaar (domeinen 1 & 2 **TABEL 6**).

TABEL 6: Informatie en kennis over ziekte & werk (n=990)[4]

	Domein	Ja	Nee	Ziekte en werk hebben geen invloed op elkaar
1.	Informatie gezocht / ontvangen over omgang ziekte	74,8%	25,2%	-
2.	Op de hoogte van de invloed die uw ziekte op de uitvoer van uw werk kan hebben	72,3%	9,7%	13,7%
3.	Op de hoogte van risico's van uw werk op uw ziekte	61,4%	15,1%	19,6%

In **TABEL 7** staat de ervaren effectiviteit van maatregelen weergegeven. In de linker kolom staan de vijf meest effectief ervaren maatregelen en in de rechter kolom de vijf minst effectief ervaren maatregelen. Hoe vaak een maatregel daadwerkelijk voorkomt is niet van invloed op deze rangorde van ervaren effectiviteit, dit betreft dus ook relatief zeldzame maatregelen.[4] Percentages geven weer welk deel van de respondenten die de maatregel hebben deze als effectief ervaren. Hieruit zien we dat vermindering van de werkdruk,

[4] Dit in tegenstelling tot **TABEL 5**, waarin alleen gekeken wordt naar de meest voorkomende maatregelen.

aanpassing of vermindering van nacht/avond werk, mogelijkheid om thuis te werken, flexibele werktijden en lagere taakeisen hoog scoren. Namelijk, tussen de 79 en 86 procent van de respondenten die deze maatregel heeft gehad vindt deze daadwerkelijk effectief. Anderzijds, zijn meer vrijheid/autonomie, ondersteuning in omgang met ziekte, gesprek met leidinggevende of bedrijfsarts over werk(zaamheden) en ziekte en informatie van een patiëntvereniging de maatregelen die als minst effectief worden beschouwd.

TABEL 7: Ervaren effectiviteit van de maatregelen (n=922)

Maatregelen ervaren als MEEST effectief			**Maatregelen** ervaren als MINST effectief	
Vermindering van de werkdruk	(86%)		Meer vrijheid/autonomie	(54%)
Aanpassing of vermindering van nacht/avond werk	(83%)		Ondersteuning in omgang met ziekte (bijv. e-health, apps)	(55%)
Mogelijkheid om thuis te werken	(82%)		Gesprek met leidinggevende	(56%)
Flexibele werktijden	(82%)		Gesprek met bedrijfsarts	(56%)
Lagere taakeisen	(79%)		Informatie van patiëntvereniging over (werken met) ziekte	(58%)

Noot: Hierbij is alleen gekeken naar maatregelen die bij minstens 10% van de steekproef voorkwamen.
% = mensen die maatregel als effectief ervaren van de mensen die de maatregelen heeft gekregen.

3.2 Subgroepen

In de tabellen hieronder, **TABELLEN 8-11**, worden de maatregelen bekeken voor verschillende subgroepen, waarbij maatregelen worden genoemd die statistisch significant vaker voorkomen of waar vaker behoefte aan is bij de ene groep vergeleken met de andere groep.

TABEL 8: Vergelijking mannen & vrouwen (n=1.041)

Maatregelen…	…die het meest **voorkomen:**	…waar de meeste **behoefte** aan is:
Vrouwen ▲	▪ Aanpassingen aan het meubilair ▪ Flexibele werktijden ▪ Aanpassingen van technisch apparatuur (bijv. computerscherm)	▪ Mogelijkheid om thuis te werken
Mannen ▲		▪ Aanpassing of vermindering van nacht/avond werk

TABEL 9: Vergelijking op basis van leeftijd (n=1.041)

Maatregelen…	…die het meest **voorkomen:**	…waar de meeste **behoefte** aan is:
Jongeren ▲		▪ Mogelijkheid om thuis te werken
Ouderen ▲	▪ Minder uren werken ▪ Aanpassing of vermindering van nacht/avond werk ▪ Meer vrijheid/autonomie ▪ Gesprek met bedrijfsarts	▪ Verandering in de soort werktaken ▪ Cursus of opleiding over ziekte in combinatie met werk ▪ Gesprek met leidinggevende

TABEL 10: Vergelijking op basis van bedrijfsgrootte[5] [werknemers] (n=768)

Maatregelen…	…die het meest **voorkomen:**	…waar de meeste **behoefte** aan is:
Grotere bedrijven ▲ (ten opzichte van middel- en kleinbedrijf)	▪ Aanpassingen van technisch apparatuur (alleen vergeleken met kleinbedrijf) ▪ Mogelijkheid om thuis te werken ▪ Flexibele werktijden ▪ Aanpassing of vermindering van avond/nacht werk ▪ Coaching op het werk over werken met ziekte ▪ Informatie van patiëntvereniging ▪ Gesprek met leidinggevende ▪ Gesprek met bedrijfsarts	▪ Meer vrijheid/autonomie
Middelgrote bedrijven ▲ (ten opzichte van klein- en grootbedrijf)	▪ Aanpassingen aan het meubilair	
Kleinere bedrijven ▲ (ten opzichte van middel- en grootbedrijf)		▪ Lagere taakeisen

TABEL 11: Vergelijking werknemers en zelfstandigen (n=914)

Maatregelen…	…die het meest **voorkomen:**	…waar de meeste **behoefte** aan is:
Werknemers ▲	▪ Ruimte om speciaal eten/medicijnen veilig/gekoeld op te bergen of te gebruiken (bijv. insuline)	▪ Mogelijkheid om thuis te werken ▪ Klimatologische aanpassingen ▪ Informatie en/of coaching op het werk over werken met een ziekte
Zelfstandigen ▲	▪ Betere toegankelijkheid gebouw/werkplek ▪ Flexibele werktijden ▪ (Extra) pauzes ▪ Speciaal eten/drinken	

3.3 Gezondheidsprobleem specifiek

Wanneer we kijken naar het gezondheidsprobleem dat de respondent als het meest belemmerend ervaart, zien we dat er verschillen zijn in maatregelen die het meeste

[5] Grootbedrijf = meer dan 500 medewerkers; middelgrootbedrijf = 100 - 500 medewerkers; klein bedrijf = minder dan 100 medewerkers.

voorkomen en maatregelen waar de meeste behoefte aan is.[6] De bevindingen hiervan staan in de **TABEL 12**.

[6] Deze berekeningen zijn alleen gedaan voor de gezondheidsproblemen waarbij minstens 30 respondenten hebben aangegeven dat deze hun het meeste belemmert. Alleen wanneer de behoefte voor de maatregel bij meer dan 20% van de steekproef aanwezig was is dit gerapporteerd.

TABEL 12 Ziekte specifieke benadering

		Maatregelen…				
		…die het meest genomen worden:		*Helpt bij:*	…waar de meeste behoefte aan is (niet gehad wel nodig):	
Bewegings-apparaat (n=394)	**1**	1a. Gesprek met leidinggevende…	(41%)	*54%*	Vermindering van de werkdruk	(31%)
		1b. Gesprek met collega's…	(41%)	*65%*		
		1c. Gesprek met bedrijfsarts…	(36%)	*56%*		
	2	Aanpassingen aan het meubilair	(34%)	*69%*	Lagere taakeisen	(23%)
	3	3/4. Flexibele werktijden	(21%)	*76%*	Informatie van werkgever	(22%)
		3/4. Verandering in de soort taken		*79%*		
Ernstige hoofdpijn (n=51)	**1**	1a. Gesprek met collega's	(35%)	*56%*	Vermindering van de werkdruk	(35%)
		1b. Gesprek met leidinggevende	(33%)	*47%*		
	2	Flexibele werktijden	(29%)	*80%*	Klimatologische aanpassingen	(28%)
	3	Gesprek met bedrijfsarts	(20%)	*60%*	Meer vrijheid/autonomie	(22%)
Hart & vaat (n=34)	**1**	1a. Gesprek met bedrijfsarts	(67%)	*48%*	1/2. Lagere taakeisen 1/2. Vermindering van de werkdruk	(44%)
		1b. Gesprek met leidinggevende	(59%)	*65%*		
		1c. Gesprek met collega's	(47%)	*81%*		
	2	Meer vrijheid/autonomie	(47%)	*94%*		
	3	3a. Verandering in de soort taken	(41%)	*79%*	Coaching op het werk over werken met een ziekte	(38%)
		3b. Vermindering van de werkdruk		*93%*		
Maag & darm (n=33)	**1**	1a. Gesprek met leidinggevende	(61%)	*50%*	Vermindering van de werkdruk	(36%)
		1b. Gesprek met bedrijfsarts	(49%)	*69%*		
		1c. Gesprek met collega's	(42%)	*86%*		
	2	Flexibele werktijden	(42%)	*79%*	Coaching op het werk over werken met een ziekte	(24%)
	3	Minder werkuren	(30%)	*70%*		
Psychisch (n=76)	**1**	1a. Gesprek met leidinggevende	(67%)	*45%*	1/2. Coaching op het werk over werken met een ziekte 1/2. Vermindering van de werkdruk	(37%)
		1b. Gesprek met bedrijfsarts	(62%)	*44%*		
		1c. Gesprek met collega's	(49%)	*57%*		
	2	2/3. Lagere taakeisen,	(41%)	*81%*		
	3	2/3. Verandering in de soort taken		*77%*	Aanpassingen directe werkomgeving (bijv. minder prikkels tijdens het werk)	(32%)

		Maatregelen…				
		…die het meest genomen worden:		***Helpt bij:***	**…waar de meeste behoefte aan is (niet gehad wel nodig):**	
Gehoor (n=34)	**1**	1a. Gesprek met collega's	(50%)	*59%*	Aanpassingen directe werkomgeving	(24%)
		1b. Gesprek met leidinggevende	(38%)	*69%*		
		1c. Gesprek met bedrijfsarts	(29%)	*50%*		
	2	2/3. Informatie van patiëntvereniging over (werken met) ziekte	(21%)	*57%*	2/3. Vermindering van de werkdruk 2/3. Informatie van werkgever	(21%)
	3	2/3. Flexibele werktijden		*100%*		

Uit **TABEL 12** komt naar voren dat gesprekken met collega's, leidinggevende en/of bedrijfsartsen veel voorkomen bij werkenden met allerlei verschillende gezondheidsproblemen die hen belemmeren op het werk. Wat ook opvalt is dat dit niet altijd een effectieve maatregel blijkt te zijn volgens de respondenten. Anderzijds zijn er maatregelen die binnen een bepaald gezondheidsprobleem veel voorkomen en als effectief beschouwd worden. Bijvoorbeeld, de volgende maatregelen komen vaak voor en worden vaak als effectief beschouwd bij werkenden met…

- bewegingsapparaat klachten: flexibele werktijden en verandering van de soort taken;
- ernstige hoofdpijn: flexibele werktijden;
- hart- en vaatziekte: meer vrijheid/autonomie, verandering van de soort taken en vermindering van de werkdruk;
- maag en darm klachten: flexibele werktijden en minder werkuren;
- psychische gezondheidsproblemen: Lagere taakeisen en verandering in de soort taken
- gehoorproblemen: flexibele werktijden.

De behoeften van de verschillende werkenden lijkt ook op elkaar- dit is voornamelijk de wens om de werkdruk te verminderen.
Wanneer deze bevindingen vergeleken worden met de bevindingen voor de hele groep, gepresenteerd in **TABEL 5**, zien we dezelfde tendens, namelijk dat een vermindering van de werkuren en werkdruk belangrijk is. Hieraan gerelateerde maatregelen die veel voorkomen en als effectief worden beschouwd zijn flexibele werktijden en meer vrijheid en autonomie. Daarnaast is, gerelateerd aan de inhoud van het werk, een verandering in het type werkzaamheden ook gesignaleerd als een effectieve maatregel.

3.4 Open antwoorden

In **TABEL 13** hieronder staan thema's en maatregelen die naar voren zijn gekomen uit de open antwoorden van respondenten. Hieruit blijkt dat de rol van begrip of onbegrip van collega's en leidinggevende door vele genoemd is. Verder zijn het nemen van rust / stressbeheersing en verandering in leefstijl ook vaak genoemde thema's.

TABEL 13 Voorkomen van de maatregelen en thema's uit de open antwoorden[7]

Overige categorieën uit open antwoorden:	Aantal keer genoemd:
[Para]medische behandeling (bijv. fysiotherapie, psycholoog, coaching)	75
Rol van (on)begrip van collega's / leidinggevende / bedrijf / management	46
Rust nemen en stressbeheersing	30
Meer bewegen / sporten & gezonder leven / voeding	24
Taakovername collega's / meer samenwerken / hulp bij uitvoeren werk	17
Auto aanpassingen / parkeerplek / vervoer van en naar werk	15
Werk-privé balans /compenseren thuis (minder doen in het weekend / avonduren / beter	11

[7] Uit de vraag 'Kunt u beschrijven wat voor aanpassingen, vormen van ondersteuning of hulpmiddelen u [verder] hebben geholpen, of die u nodig heeft, in verband met uw gezondheid om uw werk zo goed mogelijk te kunnen blijven uitvoeren?' zijn verschillende thema's naar voren gekomen dit niet overeenkwamen met de bestaande categorieën van de vragenlijst.

Overige categorieën uit open antwoorden:	Aantal keer genoemd:
slapen zodat je uitgerust bent voor werk)	
Omscholing / cursus / ontwikkeling	9
Vragen om hulp (bij collega's) / Uitspreken problemen	6
Re-integratie traject	7
Afwisseling takenpakket	6
Belang van financiële mogelijkheden (om bijv. minder uur te werken) / angst dat je 'eruit' moet	5
Eigen grenzen kennen	3
Duidelijkheid van taken	3
Gesprekken met vrienden	2
Goede of slechte sfeer op werk / werkomgeving	1

Bijlagen

TABEL A: Gemeten maatregelen: aanpassingen, informatievoorziening en gesprekken

Aanpassingen in werkplek & omstandigheden:
Aanpassingen aan het meubilair
Betere toegankelijkheid gebouw/werkplek
Aanpassing van technische apparatuur (bijv. computerscherm)
Mogelijkheid om thuis te werken
Flexibele werktijden
Verminderde van werkuren *[Minder werkuren]*
(extra) Pauzes
Aanpassing of vermindering avond of nachtwerk
Aanpassing van de directe werkomgeving (bijv. minder prikkels tijdens het werk)
Klimatologische aanpassingen (bijv. tempratuur, luchtvochtigheid, stof)
Speciaal eten/drinken
Ruimte om speciaal eten/medicijnen veilig/gekoeld op te bergen of te gebruiken (bijv. insuline)
Aanpassingen in werkzaamheden:
Andere functie
Verandering in de soort taken
Verminderde hoeveelheid werk *[Lagere taakeisen]*
Verminderde werkdruk *[Vermindering van de werkdruk]*
Meer vrijheid/autonomie
Informatievoorzieningen & **gesprekken**:
Informatie van uw werkgever over werken met een ziekte, aandoening of handicap
Coaching op het werk over het werken met uw ziekte, aandoening of handicap
Informatie van patiëntenvereniging over (werken met) uw ziekte, aandoening of handicap
Cursus of opleiding over uw ziekte, aandoening of handicap in combinatie met werk
Gesprek met uw *leidinggevende* over uw werk(zaamheden) en ziekte, aandoening of handicap
Gesprek met uw *collega's* over uw werk(zaamheden) en ziekte, aandoening of handicap
Gesprek met uw *bedrijfsarts* over uw werk(zaamheden) en ziekte, aandoening of handicap
Ondersteuning in het omgaan met uw ziekte, aandoening of handicap (bijv. e-health, apps)
Overige categorieën uit open antwoorden:
Medische behandeling (bijv. fysiotherapie, psycholoog)
Gesprekken met vrienden
Vragen om hulp (bij collega's)
Rol van begrip of onbegrip (van collega's en/of leidinggevende)
Rust nemen en stressbeheersing
Afwisseling takenpakket
Duidelijkheid van taken
Taakovername collega's
Werk-privé balans (minder doen in het weekend en thuis zodat je uitgerust bent voor werk)
Re-integratie traject
Meer bewegen/sporten & gezonder leven
Eigen grenzen kennen

Goede sfeer op werk / werkomgeving
Regelingen voor oudere werknemers (gewenst)
Auto aanpassingen
Omscholing
Belang van financiële mogelijkheden (om bijv. minder uur te werken)

TABEL B (i): Uitgebreide tabellen over voorkomen, behoefte en effectiviteit van de maatregelen: Werkplek & omstandigheden (n=922)[8]

	Maatregelen…		
Werkplek & omstandigheden	**komt voor bij**:	*Helpt bij:*	**behoefte aan bij**:
Aanpassingen aan het meubilair	23,1%	*72,3%*	9,9%
Betere toegankelijkheid gebouw/werkplek	2,7%	*74,1%*	2,9%
Aanpassing van technische apparatuur (bijv. computerscherm)	12,7%	*77,2%*	6,6%
Mogelijkheid om thuis te werken	18,5%	*81,6%*	8,0%
Flexibele werktijden	27,7%	*81,6%*	10,7%
Minder werkuren	23,7%	*80,2%*	14,4%
(extra) Pauzes	15,3%	*80,4%*	17,2%
Aanpassing of vermindering avond of nachtwerk	5,8%	*82,8%*	7,2%
Aanpassing van de directe werkomgeving (bijv. minder prikkels tijdens het werk)	8,4%	*79,8%*	15,4%
Klimatologische aanpassingen (bijv. temperatuur, luchtvochtigheid, stof)	4,3%	*72,1%*	16,8%
Speciaal eten/drinken	3,1%	*80,6%*	1,2%
Ruimte om speciaal eten/medicijnen veilig/ gekoeld op te bergen of te gebruiken (bijv. insuline)	2,2%	*81,8%*	0,9%

TABEL B (ii): Uitgebreide tabellen over voorkomen, behoefte en effectiviteit van de maatregelen: Werkzaamheden (n=922)

	Maatregelen…		
Werkzaamheden	**komt voor bij**:	*Helpt bij:*	**behoefte aan bij**:
Andere functie	15,7%	*73,2%*	12,6%
Verandering in de soort taken	23,3%	*78,5%*	16,3%
Lagere taakeisen	20,9%	*78,9%*	21,7%
Vermindering van de werkdruk	19,7%	*85,8%*	21,7%
Meer vrijheid/autonomie	29,9%	*53,8%*	13,8%

[8] Respondenten die weleens een gezondheidsprobleem hebben gehad die hun belemmerde op het werk.

TABEL B (iii): Uitgebreide tabellen over voorkomen, behoefte en effectiviteit van de maatregelen: Informatievoorzieningen & gesprekken (n=922)

	Maatregelen…		
Informatievoorziening & gesprekken	**komt voor bij**:	*Helpt bij:*	**behoefte aan bij**:
Informatie van uw werkgever over werken met een ziekte, aandoening of handicap	12,1%	*62,0%*	20,8%
Coaching op het werk over het werken met uw ziekte, aandoening of handicap	15,1%	*62,3%*	21,8%
Informatie van patiëntenvereniging over (werken met) uw ziekte, aandoening of handicap	11,9%	*58,0%*	11,1%
Cursus of opleiding over uw ziekte, aandoening of handicap in combinatie met werk	6,4%	*66,0%*	12,6%
Gesprek met uw leidinggevende over uw werk(zaamheden) en ziekte, aandoening of handicap	46,0%	*56,0%*	13,4%
Gesprek met uw collega's over uw werk(zaamheden) en ziekte, aandoening of handicap	42,4%	*66,3%*	8,4%
Gesprek met uw bedrijfsarts over uw werk(zaamheden) en ziekte, aandoening of handicap	40,2%	*56,2%*	11,4%
Ondersteuning in het omgaan met uw ziekte, aandoening of handicap (bijv. e-health, apps)	12,1%	*55,4%*	15,9%

TABEL C: Ervaren werkdruk en tijdsdruk bij NEA 2012 en 2013 respondenten

gemiddelde (standaarddeviatie)	**Tijdsdruk (1 'nee' - 3 'ja, regelmatig')**	**Hoge taakeisen (1 'nooit' - 4 'altijd')**
Gehele NEA 2012-2013 groep	2,14 (0,64)	2,29 (0,64)
Geen aandoening	2,13 (0,64)	2,27 (0,62)
Aandoening, geen belemmering	2,14 (0,65)	2,28 (0,64)
Aandoening, lichte/sterke belemmering	2,22 (0,65)	2,39 (0,67)

TNO.NL

Healthy Living
Schipholweg 77-89
2316 ZL Leiden
Postbus 3005
2301 DA Leiden

www.tno.nl

T +31 88 866 90 00
infodesk@tno.nl

Handelsregisternummer 27376655